

УДК. 336.145.1

Трусова Н.В.
кандидат економічних наук, докторант
Дніпропетровський державний аграрний університет

ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто проблеми державного фінансового забезпечення розвитку сільського господарства. Досліджено частку витрат на сільське господарство у ВВП та у бюджетах країни. Виявлено співвідношення між прямими та непрямими видами підтримки, а також головні тенденції, що склались у державному фінансуванні сільського господарства.

Ключові слова: державна фінансова підтримка, фінансове забезпечення сільського господарства, пряма підтримка, непряма підтримка, бюджетні видатки на сільське господарство.

Аннотация. Рассмотрены проблемы государственного финансового обеспечения развития сельского хозяйства. Исследовано удельный вес расходов на сельское хозяйство в ВВП и в бюджетах страны. Выявлено соотношение между прямыми и косвенными видами поддержки, а также основные тенденции, что возникли в государственном финансировании сельского хозяйства.

Ключевые слова: государственная финансовая поддержка, финансовое обеспечение сельского хозяйства, прямая поддержка, косвенная поддержка, бюджетные расходы на сельское хозяйство.

Summary.

The problems of the state financial providing of development of rural gosno-darstva are considered. Part of charges is investigational on agriculture in GDP and in the budgets of country. A betweenness is educed by lines and indirect types of support, and also main tendencies that was folded in the state financing of agriculture.

Will mark, that the state financing of development of agriculture in Ukraine must head for providing of receipt of profitability of production at level, that guarantees the extended renewal, creation of favourable social terms of life of villagers and improvement of welfare of their families, forming of pre-conditions for maintenance and complex development of rural territories, satisfaction of necessities of population of Ukraine in quality and accessible foodstuffs, expansion of export potential of country.

Agriculture is objective reasons it remains one of the most risk industries. For this reason in the decision of problem of decline of degree of risks in agriculture active voice the state must accept. It is confirmed by both world experience of government control of agrarian production and system structural and branch changes in the economy of Ukraine.

On the Ukrainian legislation, specific gravity of charges on financing of development of agriculture must present not less than 5% charges of the State budget that does not answer reality. However legislatively certainly, that from them to consider charges exactly on development of agriculture. The modern estimation of the real charges of the state on agriculture becomes complicated by the permanent changes of budgetary classification, that result in the change of structures of charges on agriculture from the budgets of different levels.

There is a tendency of predominance of ponder ability in Ukraine of indirect support of agriculture above the direct budgetary financing.

Keywords: state sponsorship, financial providing of agriculture, direct support, indirect support, budgetary charges on agriculture.

Постановка проблеми. Сучасна економічна наука характеризується формуванням нового погляду на глобальну місію сільського господарства. Аграрний сектор прийнято розглядати з позиції мультифункціональності сільського господарства, тобто сприймати його не лише як постачальника продовольства і сільськогосподарської сировини для галузей промисловості, а розглядати як систему, що виконує три фундаментальні функції: економіко-виробничу, соціальну та екологічну. При цьому чим більш розвиненим є суспільство у соціально-економічному контексті, тим більшого

значення набуває екологічне і соціальне навантаження на аграрний сектор.

Велику роль у розвитку сільського господарства відіграє рівень фінансового забезпечення відновлення виробничого процесу сільськогосподарських підприємств. Важливими аспектами фінансового забезпечення сільського господарства є ефективна державна політика розвитку галузі та поміркована податкова політика. Підтримка сільського господарства не є зараз проблемою розвитку сучасної економіки. Якщо бідні країни, що розвиваються, змушені задовольнятися низьким рівнем державної підтримки сільсько-

го господарства, то високорозвинені країни мають значний досвід у проведенні ефективної підтримки аграрної сфери.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами фінансового забезпечення і створення підґрунтя для розвитку сільськогосподарства з відновлення виробничого потенціалу займається велике коло вітчизняних науковців та економістів, зокрема: О.М. Бородіна, М.Я. Дем'яненко, Л.А. Євчук, С.І. Зоря, І.В. Кобуга, В.В. Юрчишин та ін. Разом з тим значущість сільськогосподарства для економіки країни спричиняє необхідність проведення подальших досліджень з метою виявлення особливостей, що склалися в Україні та пошуку можливостей оптимізації державного фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарства.

Мета статті полягає у виявленні тенденцій, що склалися у державному фінансуванні аграрної сфери України та окресленні можливих перспектив зміни обсягів держав-

ного фінансового забезпечення сільськогосподарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відмітимо, що державне фінансування розвитку сільськогосподарства в Україні має спрямовуватися на забезпечення отримання прибутковості виробництва на рівні, що гарантує розширене відновлення, створення сприятливих соціальних умов життя сільських жителів та покращення добробуту їхніх сімей, формування передумов для збереження та комплексного розвитку сільських територій, задоволення потреб населення України в якісних і доступних продуктах харчування, розширення експортного потенціалу країни.

Оскільки сільське господарство є однією з найголовніших галузей економіки України, то проведені нами дослідження підтверджують значну його частку у ВВП країни та експортним потенціалом (рис. 1).

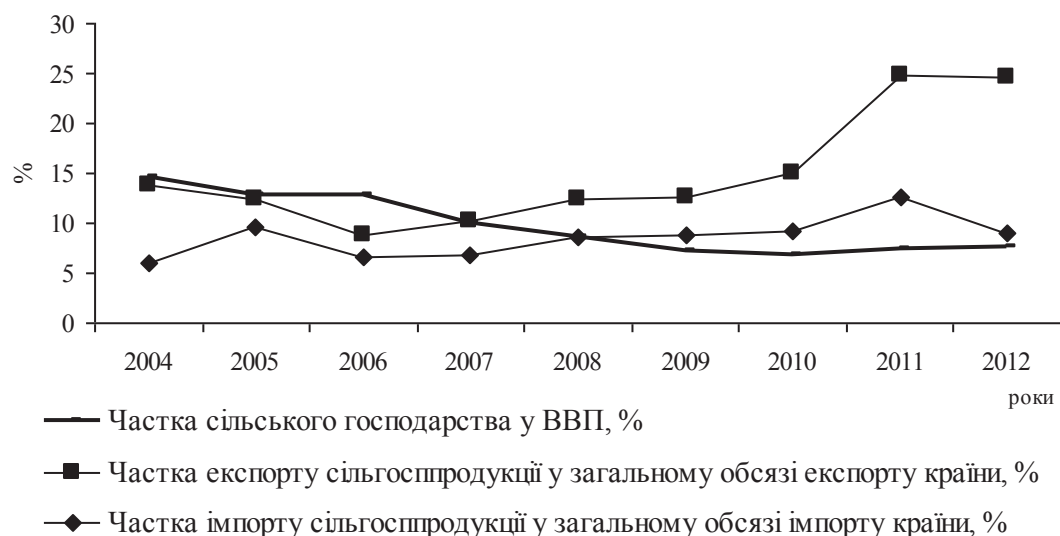


Рис. 1 Вплив сільськогосподарства в економіці України

* Джерело: авторські розрахунки [1-7]

Можемо стверджувати, що сільське господарство є об'єктивних причин залишається однією з найбільш ризикових галузей. Саме тому у вирішенні проблеми зниження ступеня ризиків у сільському господарстві активну участь має брати держава. Це підтверджується як світовим досвідом держав-

ного регулювання агровиробництва, так і системними структурно-галузевими зрушеннями в економіці України.

Останніми роками спостерігається негативна тенденція до зниження питомої ваги видатків на сільське господарство у видатках бюджетів України (рис. 2).



Рис. 2 Динаміка значення сільського господарства у бюджетах України

* Джерело: авторські розрахунки [8]

Значно зріс вклад сільського господарства у податкові надходження бюджетів країни. Якщо протягом 2008-2010 рр. надходження від сільськогосподарських підприємств формували 5,6-6,1% податкових надходжень, то позитивні фінансові результати їх діяльності у 2012 рр. дозволили стати справжнім донором бюджетів: за рахунок податків від підприємств аграрної сфери сформовано 16,9% податкових надходжень державного і 14,6% - зведеного бюджетів.

Натомість видатки на сільське господарство скоротились з 4,6% у державному та 3,6% у зведеному бюджетах у 2008 р. до 2,18% і 1,78% відповідно у 2012 р.

Оскільки бюджетна підтримка аграріям надається в Україні не лише прямо, а й через механізми повернення ПДВ та зниження податкового навантаження внаслідок дії фіксованого сільськогосподарського податку, доцільним є здійснення оцінки обсягів загальної суми підтримки (рис. 3).

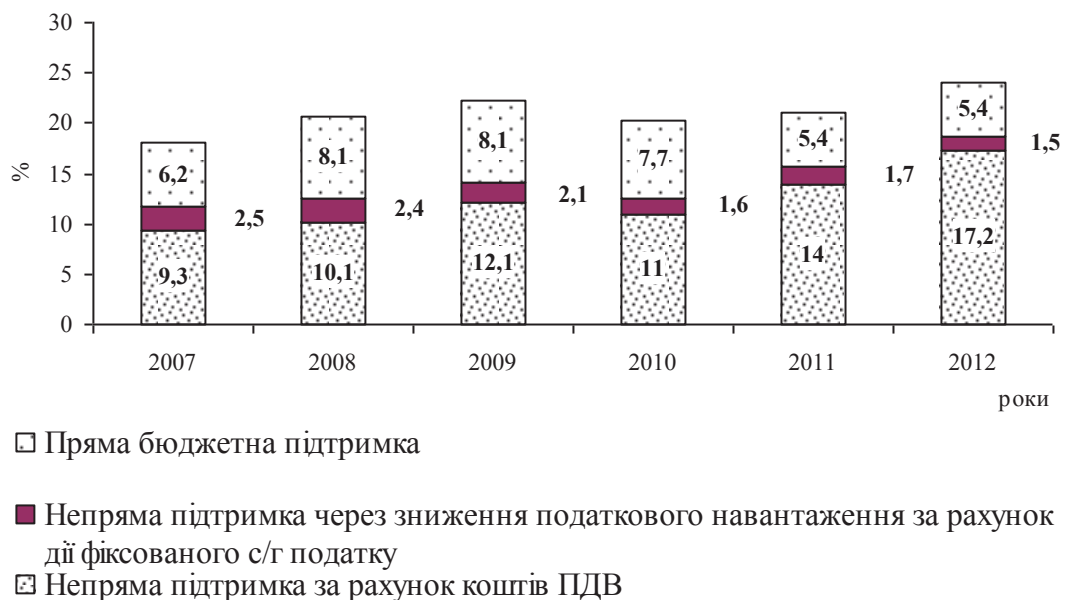


Рис. 3 Динаміка державної фінансової підтримки сільського господарства України (у % до валової продукції сільського господарства)

* Джерело: авторські розрахунки [8; 5-7]

З урахуванням непрямой бюджетної підтримки за рахунок коштів ПДВ загальні обсяги підтримки коливаються від 10 до 13% валової продукції сільського господарства. У 2012 році обсяги акумуляції аграріями коштів податку на додану вартість становили 13,6 млрд. грн., зниження податкового навантаження за рахунок дії фіксованого сільськогосподарського податку – 2,8 млрд. грн., а загальна сума видатків Міністерства аграрної політики та продовольства – 7,4 млрд. грн. З урахуванням прямої бюджетної підтримки сільського господарства, що здійснювалася іншими розпорядниками, загальна сума прямої підтримки становила 10,3 млрд. грн. Тобто залишається тенденція переважання вагомості в Україні непрямой підтримки сільського господарства над прямим бюджетним фінансуванням.

За українським законодавством, питома вага видатків на фінансування розвитку сільського господарства має становити не менше 5% видатків Державного бюджету, що не відповідає реаліям (рис. 3). Однак законодавчо не визначено, які ж із них вважати видатками саме на розвиток сільського господарства. Сучасна оцінка реальних видатків держави на сільське господарство ускладнюється постійними змінами бюджетної класифікації, які призводять до зміни структур видатків на сільське господарство з бюджетів різних рівнів. Вважаємо, що видатки Державного бюджету, які спрямовуються на розвиток сільського господарства, здійснюються не лише за кодом функціональної класифікації 0421 «Сільське господарство». Є також видатки за кодом 0482 «Дослідження і розробки у сфері сільського господарства, лісового господарства та мисливства, рибного господарства», а також видатки, розпорядником яких є Міністерство аграрної політики та продовольства, що не відноситься до коду 0421, але, безперечно, впливають на розвиток сільського господарства. Із загальної суми видатків Міністерства на дослідження і розробки у сфері сільського господарства направлено: у 2007 р. – 2,6%, у 2008 р. – 1,9%, у 2009 р. – 1,9%, у 2010 р. – 2,4%, у 2011 р. – 2,1%, у 2012 р. – 2,2%.

Варто зазначити, що в Україні, крім Міністерства аграрної політики та продовольства, існують інші розпорядники коштів, що виділяються з бюджету на сільське господарство. Такими за останні роки були: Міністерство промислової політики; Державний комітет України з водного господарства; Державний комітет з земельних ресурсів України; Українська академія аграрних наук; Державний комітет України у справах будівництва, архітектури та житлової політики; державні адміністрації областей та Автономної Республіки Крим. Разом ними витрачається близько третини загальної суми коштів на сільське господарство [9, с.114]. Вони направляються на фінансування таких програм: фінансова підтримка виробництва та створення нових вітчизняних засобів захисту і регулювання росту рослин, їх державне випробування та реєстрація; керівництво та управління у сфері водного господарства; експлуатація загальнодержавних і міжгосподарських державних меліоративних систем; керівництво та управління у сфері земельних ресурсів; проведення земельних реформ; видача державних актів на право приватної власності на землю в сільській місцевості та розвиток системи кадастру; докорінне поліпшення земель науково-дослідних господарств; селекція у тваринництві та птахівництві в науково-дослідних господарствах; селекція сільськогосподарських культур у ланках первинного рослинництва.

Частка усіх видатків, що впливають на розвиток аграрного сектору України, останніми роками становила від 3,5% до 5,8% [9, с.115]. Тобто, якщо брати до уваги лише видатки, що здійснюється Міністерством аграрної політики та продовольства, то їх питома вага не досягає 5% видатків бюджету, а якщо враховувати, що видатки на розвиток сільського господарства здійснюють також інші розпорядники, то питома вага зазначених видатків у докризовий період становила більше 5% загальної суми видатків бюджету.

Найбільш складна ситуація для аграріїв склалась у 2012 р., коли на їх потреби з Державного бюджету було виділено лише 3,5% коштів, або 5,0% від валової продукції галузі.

Таблиця 1

**Видатки Державного бюджету, що впливають
на розвиток сільського господарства України**

Видатки	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Сільське господарство	4628,0	6310,2	7475,0	8818,0	5445,7	6605,0
Дослідження і розробки у сфері сільського господарства, млн.грн.	275,9	309,6	349,6	776,5	666,7	747,4
Інші видатки, що здійснюються Міністерством аграрної політики та продовольства та іншими розпорядниками, млн.грн.	930,5	1357,0	1350,4	2328,0	2258,6	2741,5
Всього видатків, які впливають на розвиток сільського господарства, млн.грн.	5834,4	7976,8	9175,0	11922,5	8500,2	10264,4
Частка видатків, які впливають на розвиток сільського господарства, у загальній сумі видатків держбюджету, %	5,2	5,8	5,3	4,9	3,5	3,3
Частка видатків Міністерства аграрної політики та продовольства у загальній сумі видатків держбюджету, %	4,4	4,9	4,6	4,0	2,6	2,4

* Джерело: [9, с. 116; 8]



Рис. 4 Динаміка питомої ваги видатків, які впливають на розвиток сільського господарства України, у загальній сумі видатків Державного бюджету

* Джерело: авторські розрахунки [8]

Останнім часом у фінансуванні видатків Міністерства аграрної політики та продовольства намітилась негативна тенденція – кошти виділяються значно менше запланованих обсягів. У 2011 рр. не виконано планових призначень на 2,6 млрд. грн. (21%), з них на здійснення фінансової підтримки підприємств аграрного сектору через механізм здешевлення кредитів – на 38%, бюджетну тваринницьку дотацію та державну підтримку виробництва продукції рослинництва – на 19%. У 2012 р. недовиконання становило набагато менше – 484,3 млн.грн., або 6,2% запланованого обсягу видатків.

Крім того, 2012 рік характеризується відсутністю деяких традиційних програм, зокрема фінансової підтримки фермерських господарств; фінансової підтримки підприємств, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах; компенсації Пенсійному фонду втрат від застосування платниками фіксованого сільськогосподарського податку спеціальної ставки по сплаті збору на обов'язкове пенсійне страхування; програми здешевлення вартості страхових премій (внесків), фактично сплачених суб'єктами аграрного ринку. Натомість з 2012 р. з'явилися нові програми, а саме часткове відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тва-

ринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів.

Висновки. З урахуванням зазначених факторів пропозиції щодо оптимізації державного фінансового забезпечення аграрної галузі мають включати законодавче прийняття державної стратегії підтримки сільського господарства та розробку на її основі тактичних завдань відповідно до стану економіки країни загалом та аграрного сектору зокрема, а також до світових тенденцій фінансування сільського господарства. Крім цього, необхідно досягти мінімізації бюджетних витрат на виконання запроваджених бюджетних витрат на виконання запроваджених програм, забезпечення проведення конкурсів серед потенційних виконавців цих програм з метою унеможливлення зловживань під час розподілу та витрачання бюджетних коштів. Виконання поставлених завдань має стабілізувати фінансовий стан сільського господарства в умовах подолання наслідків світової фінансової кризи, а в майбутньому – досягти стабільного росту фінансових показників його розвитку, крім того – підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції сільського господарства на світових ринках та призупинити занепад сільських територій.

Література.

1. Сільське господарство України за 2004 рік [статистичний збірник] / [Державний комітет статистики України]. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 340 с.
2. Сільське господарство України за 2010 рік [статистичний збірник] / [Державний комітет статистики України]. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2012. – 369 [1] с.
3. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2001-2012 рр. [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1310_u.htm.
4. Ринки праці у 2011 році [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011rp/pres-reliz/dop_2011/htm.
5. Валовий внутрішній продукт України за 1990-2011 рр. [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/vvp/vvp_ric/vvp_u.htm.
6. Валовий внутрішній продукт і валовий доход України за 2012 р. [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2013/03_13/77.zip.
7. Валова продукція сільського господарства України (у порівняльних цінах 2005 р.) за 2010 рік [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/catalog/selo/val_pro_sel.zip.
8. Звіти про виконання Державного та місцевих бюджетів України за 2002-2012 роки [Електронний ресурс] / Державне казначейство України, Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <http://budget.rada.gov.ua/kombjudjet/control/uk/doccatalog/list?currDir=45096>
9. Борш А.Г. Бюджетна підтримка аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів в економіці України / А.Г. Борш // Економіка АПК. – 2012. - №2. – С.111-116.
10. Дем'яненко М.Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М.Я. Дем'яненко, Ф.В. Іваніна / Економіка АПК. – 2009. - №9. – С.3-9.